

Niška romska muzika na početku novog milenijuma

Danijela Zdravić Mihailović, *Muzička praksa Roma u Nišu
na početku 21. veka*, Univerzitet u Nišu – Fakultet umetnosti,
Niš, 2019, str. 90.

I u treći milenijum Romi su ušli kao višestruko marginalizovani. Sklonost prema određenim zanimanjima i profesijama, uključenost u formalne oblike rada i ekonomski položaj jesu pokazatelji ekonomske marginalizacije. Prostorna marginalizacija ogleda se u prostornoj segregaciji i „kvalitetu“ prostora na kojem Romi žive. Kulturna marginalizacija vidljiva je na nivou vrednosnog sistema i načina života, dok je politička marginalizacija vezana uz slabu političku participaciju i parcijalni građanski status.

Uprkos teškim socio-ekonomskim prilikama, te neobrazovanosti, nekvalifikovanosti i nekompetentnosti, kao i (samo)izolaciji i raslojavanju u široku mrežu specifičnih grupa u različitim okruženjima – romska snalažljivost i prilagodljivost rezultirala je stvaranjem transnacionalne zajednice koja je uspela očuvati i pokazati izuzetnu životnost.

Romi u Srbiji su istorijska autohtona manjina sa jasnim odrednicama etničkog, kulturnog i religijskog identiteta, o čemu svedoče brojni zapisi s kraja devetnaestog i prvih decenija dvadesetog veka. Domaća romologija, pak, poslednjih se decenija ne može pohvaliti raznovrsnim fundusom novih saznanja: nedostaju institucionalni i individualni naponi da se progovori o osobenostima današnje romske svakodnevice.

Unekoliko se u tome izdvaja *Niška romološka škola*, neformalna zajednica pripadnika različitih društveno-humanističkih struka sa jugoistoka Srbije, svojim nastojanjima da intenzivira i produbi teorijska i empirijska istraživanja romske kulture – prosto, da osavremeni izučavanje Roma nauštrb staromodnog i folklorističkog etnološkog pristupa. Svojim hvale vrednim rukopisom o romskoj muzičkoj praksi u Nišu na početku novog milenijuma nesumnjivo im se pridružila i dr Danijela Zdravić Mihailović, vanredni profesor Fakulteta umetnosti Univerziteta u Nišu. Svaka priča o romskim muzičkim virtuoza sa Balkana, posebno iz geografskog četvorolista Rumunije, Srbije, Bugarske i Makedonije, novi je kamenčić u složenom mozaiku viševjekovne romske istorije. Jer, na putu od Pendžaba i Radžastana do najvećih evropskih prestonica romski narod se drugima najčešće obraćao najuniverzalnijim jezikom – pesmom.

U odsustvu pisanog jezika i etničke teritorije, smisao i osećaj za bavljenje muzikom vekovni je ugao-nik romskog statusnog identifikovanja i egzistencijalnog opstanka širom ekumene. Izopšteni iz svih emancipatorskih pokreta, ostavljano im je da se usavršavaju u onome što najbolje znaju – veštini sviranja instrumenata, pevanju i igri. Razigranim notama i raspevanim glasovima jedino su pri-

mani među „Gadže“, a da se iza tih poziva nije krila sumnja i strahovanje. Bili su nezamenljiv sastojak vašaarske i karnevalske dekoracije, nezaobilazna cirkuska atrakcija, akrobate i dreseri medveda i drugih životinja, dvorske lude, neizostavna inspiracija uglednih evropskih kompozitora (List, Bize, Brams, Dvoržak, Verdi, Rahmanjinov).

Muzička kultura prenosila se s kolena na koleno i postajala prepoznatljivim znakom romskog etnosa. Tradicionalnim udaračkim, duvačkim i gudačkim instrumentima – bubnjevima, tarabukama, dairama, zurlama, trubama, violinama – opevavano je prokletstvo lutalaštva, turbobna svakodnevice u mahalama, nesrećne ljubavi, ali i neizmerna ženska lepota, vatreni zanos i neobuzdani temperament.

Nomadska i apatridska sudbina formirala je specifičnu životnu filozofiju – „biti, a ne imati“, paradigmatički sublimiranu u glasovima doajena muzičkih podijuma (Šaban Bajramović, Esmā Redžepova, Usnija Redžepova, Ljiljana Petrović). Treperavi zvuci prirodnih sluhista – solista i orkestrara – krepili su duše na opštenarodnim veseljima: ispod vašaarskih šatri, u zadimljenim kafanama, krčmama, birtijama i gostionicama, po svadbarskim salama, na dočecima i ispraćajima na železničkim i autobuskim stanicama, na krštenjima i proslavama rođendana. Urođena virtuoznost, bez nota, ali izražajno i strastveno, promene dinamike i tempa i glasovna iznenađenja u trenutnom emotivnom doživljaju pevane pesme, grejali su srca posetilaca blještavih pozornica svetskih metropola.

Čarolija melodije prikrivala je setu, tugu i gorčinu povređenog i

skrajnutog naroda, prigušenu bol ljudi željnih većinskog prihvatanja i priznavanja. Povrh svega, umetanje nacionalnih folklornih motiva u repertoare duvačkih i žičanih, napose i električnih romskih bendova, olako je proglašavano siromašenjem izvornog domaćeg melosa i razvodnjavalo paletu shvatanja i tumačenja romske muzike. Zacementirana svest o Romima kao većitim „pozajmljivačima“ iz drugih kultura ispušta iz vida Rome kao autonomne stvaraoce. Previđao se njihov *iskonski interkulturalizam*, odnosno trajno umeće da radosno inkorporiraju zvuke i tonove teritorija kojima su prolazili i povratno ih ponude kao prirodne sastojke sopstvenog identitarnog nasleđa.

Knjiga „Muzička praksa Roma u Nišu na početku 21. veka“ sadrži 90 stranica teksta B5 formata, znalački potkrepljenog izvorima i literaturom i dobro ilustrovanog fotografijama. Građa je podeljena u nekoliko celina. Nakon prikaza opštih odlika romske muzike, detaljno je predstavljena muzička praksa Roma u Nišu. Najpre zastupljenošću muzike u institucionalnim okvirima i udruženjima (Romski kulturni centar, Udruženje *Veseli Romi*, GRUBB fondacija), potom navođenjem postojećih romskih gradskih muzičkih manifestacija (*Romani fest*, Festival dečje romske pesme, festival *Me sem Šaban*, romska muzika na *Nišvilu*), nakon čega su opisani postojeći romski muzički sastavi i samostalni muzičari starije, srednje i novije generacije. Na samom kraju, sačinjen je i uvid u zastupljenost romske muzike u repertoarima niških horova, orkestrara, pevača i instrumentalista, kao i generalni osvrt na pisani diskurs o romskoj muzici. U „Zaključnim raz-

matranjima“ se, na osnovu rezultata dobijenih uvidom u romsku muzičku tradiciju iz bliže prošlosti i presekom njenog aktuelnog stanja, problematizuje uloga muzičkih vrednosti u oblikovanju romskog kulturnog identiteta i razmatraju izazovi sa kojima se susreće u tranzicijskom periodu Srbije iz poslednje dve decenije.

Posebnu vrednost štiva daju intervjui sa uglednim romskim predstavnicima muzičkog zanata (instrumentalistima, pevačima, kompozitorima i producentima) – „različitih generacija, senzibiliteta, širokog spektra muzičkih, ali i društvenih aktivnosti“ – koji su svoje karijere trajno vezali za grad na Nišavi. Pored predavljanja sopstvene muzičke karijere, zamoljeni su da se osvrnu i na fenomen romske muzike danas i iznesu sopstvena zapažanja o koracima koje bi valjalo preduzeti za njeno očuvanje, ali i dalje pospešivanje i osnaživanje.

U zaključnim razmatranjima sagledava se status romske muzičke prakse u svetlu opšteg pada kulturnih vrednosti na početku novog milenijuma. Autorka zabrinuto poentira: „Tračajući za odgovorom na pitanje gde

je tradicionalna muzika danas, došlo se do konstatacije da je ona potisnuta pred nadolazećim trendovima. Od tri vida njene manifestacije: muzika koja se izvodila u zatvorenim romskim krugovima (nedostupna za neromsko stanovništvo), koju možemo nazvati njihovom romskom muzikom; romska varijanta narodne muzike lokalnog neromskog stanovništva (profesionalna romska muzika) i estradna romska muzika, tj. novokomponovana muzika koju sami Romi stvaraju, snimaju i izvode, čini se da su druga i treća kategorija znatno ugrozile prvu“ (str. 70).

Ergo, monografija o deliću mozaike romskog muzičkog nasleđa sa juga Srbije značajna je iz najmanje tri razloga: 1) pridonosi uspešnjoj samopoznaji Roma i boljem razumevanju i poštovanju romske tradicije od strane neroma; 2) pojedinačne istraživačke aspekte promoviše u teme od značaja za propitivanje na nivou romskog stanovništva u celoj zemlji i 3) podstiče dalja istraživanja autentičnog romskog melosa u Nišu i jugoistočnoj Srbiji.

Dragan Todorović